

УДК 94(477):355.01-055.2“19/20”

DOI 10.69550/3041-1467.6.326251

Степан КОБУТА

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Т. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, індекс 76018 (stepan.kobuta@pnu.edu.ua)

ORCID: 0000-0002-9210-3319

Анна БІДНІК

студентка факультету історії, політології і міжнародних відносин, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Т. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, індекс 76018 (anna.bidnik@pnu.edu.ua)

ORCID: 0009-0001-8111-4725

Stepan KOBUTA

PhD (History), Associate Professor of the Department of History of Ukraine and Method of Teaching History, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 57 T. Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk, Ukraine, postal code 76018 (stepan.kobuta@pnu.edu.ua)

Anna BIDNIK

Student of the Faculty of History, Political Science and International Relations, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 57 T. Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk, Ukraine, postal code 76018 (anna.bidnik @pnu.edu.ua)

Бібліографічний опис статті: Кобута, С., Біднік, А. (2025). Український жіночий досвід війни: від підпілля 1940-х до передової 2020-х рр. *Axis Europae*, 6, 20–31. doi: 10.69550/3041-1467.6.326251

Bibliographic Description of the Article: Kobuta, S., & Bidnik, A. (2025). Ukrainskyi zhinochy dosvid viiny: vid pidpillia 1940-kh do peredovoi 2020-kh rr. [Ukrainian women war experience: from the insurgent movement of the 1940s to the frontline of the 2020s]. *Axis Europae*, 6, 20–31. doi: 10.69550/3041-1467.6.326251 [in Ukrainian].

**УКРАЇНСЬКИЙ ЖІНОЧИЙ ДОСВІД ВІЙНИ:
ВІД ПІДПІЛЛЯ 1940-х ДО ПЕРЕДОВОЇ 2020-х рр.**

Анотація. Мета статті – на основі компаративного підходу показати тяглість жіночого військового досвіду часів визвольних змагань 1940-х рр. та сучасної війни, основних форм участі українського жіноцтва у воєнних подіях, викликів та проблем, які постають і долаються на сучасному етапі. **Методологія дослідження** ґрунтується на застосуванні принципів історизму, об'єктивності, методах історичного аналізу і синтезу, порівняльного методу. **Наукова новизна** полягає у спробі співвідносити форми та методи жіночої участі у воєнних подіях різних періодів, спільному й особливому у поведінці та мотивації українських жінок на різних історичних етапах. **Висновки.**

Порівняльний досвід участі українських жінок у військових подіях 1940-х рр. та сучасних ґрунтується на спільних і відмінних базисних позиціях. Учасниці боротьби ОУН та УПА прагнули докласти зусилля задля головної мети визвольної боротьби – національного визволення у формі здобуття української державності. Сучасні українки відстоюють незалежність України, її територіальну цілісність і потребу збереження української ідентичності у боротьбі з тим самим ворогом. Їхні моральні та ідейні мотивації залишаються незмінними, незважаючи на різницю в часі та умовах боротьби. Зміни стосуються функціональних призначень місця та ролі жінки на війні. Теперішній час дає перспективу захисницям вийти поза межі «традиційної» участі помічниці, набутти власної військової суб'єктності в рамках гендерної рівності та потенційних можливостей самореалізації. Незважаючи на різницю в умовах та соціальних нормах, мета цих двох поколінь українських захисниць залишається незмінною: відстояти право на існування власного народу та країни, забезпечити їхнє майбутнє.

Ключові слова: визвольна боротьба, війна, гендерна рівність, жіночий досвід, ЗСУ, ОУН, підпілля, УПА.

UKRAINIAN WOMEN WAR EXPERIENCE: FROM THE INSURGENT MOVEMENT OF THE 1940s TO THE FRONTLINE OF THE 2020s

Abstract. *The purpose of the article is to use comparative approach in order to describe the continuity of female military experience both during the period of liberation struggles of the 1940s and the ongoing war, to distinguish the main forms of military participation Ukrainian women resort to as well as single out challenges and problems that arise at the present stage and need being handled. The research methodology relies on the principles of historicism, objectivity, methods of historical analysis and synthesis, as well as the comparative method. The scientific novelty stems from the attempts to compare diachronically forms and methods of women's military participation and to find common and different features in both the behavior and motivation of Ukrainian women during different historical stages. Conclusion.* The comparison of Ukrainian women's experience of being a part of military events of both the 1940s period and the modern one relies on certain common and different basic positions. When it comes to the 1940s, the struggle was centered around the Ukrainian national liberation with the purpose of gaining Ukrainian statehood as it was the ultimate goal of both the OUN (Ukrainian Nationalists Organisation) and the UPA (Ukrainian Insurgent Army). Nowadays Ukrainian women defend the independence of Ukraine, its territorial and national integrity fighting against the same enemy. Their moral and ideological motivations remain the same, despite the fact that historical period and conditions are different. The changes concern mainly the designated roles and place women occupy at war. Current warfare gives women a chance to go beyond the «traditional» role of assistance, it grants an opportunity to acquire one's own military subjectivity within the framework of gender equality and self-realization. Despite the differences in war conditions and social norms, the main goal of the two generations of Ukrainian defenders remains the same: to enforce their nation's right to exist within in their own state and to protect their future.

Keywords: liberation struggle, war, gender equality, women's experience, Armed Forces of Ukraine, OUN (Ukrainian Nationalists Organisation), guerilla warfare, UPA (Ukrainian Insurgent Army).

Постановка проблеми. Жіноча участь у українській визвольній боротьбі ХХ – початку ХХІ ст. має чимало прикладів самопожертви, тож поступово зміщується з периферії дослідницької уваги в епіцентр сучасних наукових підходів. Нинішня боротьба українського народу за суверенітет і незалежність України актуалізує потребу врахування історичного досвіду та його адаптацію теперішніх викликів.

З'ясування ролі та місця українських жінок, їх мотивація, суспільні виклики і сприйняття участі у військових подіях мають пізнавальне і практичне значення. Аналіз історичних і сучасних подій дає можливість показати, як жіночий досвід війни впливає на трансформацію армії та суспільства загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В історіографічному плані існує цілий пласт наукових та популярних праць, присвячених, участі українських жінок у підпільній та військово-партизанській боротьбі Організації українських націоналістів (ОУН) та Української повстанської армії (УПА). Серед відомих дослідників цієї проблеми варто виділити роботи Т. Антонової (Антонова, 2007), І. Дерев'яного (Дерев'яний, 2007), О. Кісь (Кісь, 2013; Кісь, 2016; Кісь, 2018; Кісь, 2025), Л. Онишко (Онишко, 2007), Л. Трофимович (Трофимович, 2022), Л. Федик (Федик, 2015). У полі їхньої уваги – форми залученості жінок у визвольній боротьбі 1940 – 1950-х рр., персональні та колективні біографії жіночої участі, їхня мотивація і переконання. Стосовно наукового доробку участі сучасного жіноцтва у захисті Вітчизни та збройній боротьбі в російсько-українській війні 2014 – 2024 рр., він тільки формується. У контексті порушеної проблеми заслуговує на увагу праця Х. Парубій (Парубій, 2024), а також історіографічний дискурс М. Галіва та В. Ільницького (Галів, Ільницький, 2023), де відображено різний спектр підходів щодо теперішнього воєнного перебігу подій. Загалом дослідження ролі вітчизняного жіноцтва у сучасній війні потребує ширшої дослідницької уваги.

Мета статті – на основі компаративного підходу показати тяглість жіночого військового досвіду, основних форм участі українського жіноцтва у воєнних подіях, викликів та проблем, які постають і долаються на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Дослідження ролі жінок на війні є важливим як з наукової, так і з суспільно-політичної точки зору. Воно дає можливість переосмислити гендерні стереотипи, відновити історичну справедливість щодо жіночого образу в умовах війни, вплинути на розвиток військової та соціальної політики. Нині ця тема є особливо актуальною, адже українські жінки, беручи активну участь у воєнних процесах, безпосередніх бойових діях на лінії фронту, змінюють уявлення про місце жінки в армії та суспільстві.

Історія України свідчить про активну участь жінок у боротьбі за державність і незалежність на різних етапах історичного розвитку. Наша увага приділена двом періодам – національно-визвольним змаганням 1940-х рр. та сучасним воєнним подіям 2014 – 2025 рр. Суголосним для них є військова роль жіноцтва: жінки-захисниці, жінки-помічниці, жінки-провідниці. Багатоаспектність їхньої участі має кореляцію з огляду на умови боротьби, що визначалися різними військово-політичними та соціальними чинниками. Партизанська боротьба українських повстанців накладала свій відбиток на умови і функції участі жінок у воєнних подіях. Без наявності власної держави, в умовах окупаційного режиму (нацистського, комуністичного), участь у бойових діях, забезпечення військової і продовольчої логістики, надання медичної допомоги, постбойова реабілітація поранених, розвідувальна, агітаційно-пропагандистська, організаційна робота – все це наражало на реальну загрозу втрати свободи та життя.

Тож мотивація тих дівчат і жінок, котрі долучалися до цієї небезпечної боротьби, виходила за рамки звичної романтики чи прикрашених уявлень.

Починаючи від 30-х рр. XX ст., національно-визвольний рух потребував залучення свідомої та активної молоді, котра неподільно підтримувала ідею відновлення національної держави. Включення активного жіноцтва в національну боротьбу формувало відповідне націоналістичне світобачення серед українок. Це була послідовна організаційна робота, де визначалися не тільки функціональне призначення, але й вікові особливості. Форми участі були різними: зберігання та поширення націоналістичної літератури, збір чи передача грошових або матеріальних ресурсів, виконання разових чи періодичних доручень для тих, хто потрапляв у категорію прихильників націоналістичних осередків. Наступний рівень: зв'язкові, кур'єри, провідниці, опікунки – особи, котрі виконували важливі завдання, діючи персонально, при мінімумі контактів. Безпосереднє членство в ОУН дозволяло проводити організаційну і агітаційно-пропагандистську роботу (Кісь, 2016, с. 63–64). Такі форми участі залишали їхніх учасниць у легальних умовах повсякденного життя, але змушували призвичаюватися до небезпечних викликів у формі облав, провокацій, агентурної роботи каральних органів.

Комунікація та доставка інформації у ролі як зв'язкових, кур'єрів для передачі наказів, звітів, новин та інших документів між осередками підпілля були основною прерогативою жінок. Це пояснювалося і меншою увагою ворога до переміщень жіночих представниць, і їхньою природною кмітливістю та комунікацією. Окрім того, вони часто супроводжували бойові групи УПА, допомагаючи орієнтуватися на місцевості та забезпечуючи безпеку пересування. Не менш вагомою функцію виконували жінки у сфері пропаганди та рекрутування – вони поширювали ідеї національного спротиву серед місцевого населення, агітували молодь долучатися до боротьби. У підпільних штабах вони працювали діловодами та секретарками провідників, вели документацію, листування і облік особового складу. Також значним є внесок жінок у видавничу справу – вони друкували листівки, підпільні газети, писали статті, редагували тексти, що допомагало підтримувати ідейний дух спротиву (Кісь, 2016, с. 69).

Тут варто згадати про таких визначних тогочасних діячок, як Галина Дидик, Катерина Зарицька, Параска Плитка-Горицвіт, Ганна Зелена, Ольга Горошко, Ольга Ільків, Дарія Гусяк, Марія Савчин та чимало інших, які допомагали підтримувати діяльність повстанського руху. Важливою була і розвідувальна діяльність: жінки збирали інформацію про дислокацію ворога, слідували за пересуванням ворожих сил та передавали відомості повстанцям. Важливим залишалося і забезпечення конспіративних квартир та постів командування УПА. Яскравим прикладом є історія Ольги Ільків, яка була зв'язковою Р. Шухевича під час його перебування у с. Княгинині на Рогатинщині (Попелюк, 2021).

Попри традиційно тиллові функції, жінки брали участь і у бойових діях, хоч це не були масові випадки. Їхня присутність у збройних підрозділах була відносно невеликою, окремі свідчення дають можливість скласти певне уявлення про їхню роль у військових операціях. Частина з них вимушено приймали бій, перебуваючи серед повстанців під час облав чи сутичок. Як приклад такої ситуації – загибель відомої підпільниці Людмили Фої під час сутички із оперативно-пошуковою групою НКВС на Рівненщині (Трофимович, 2022, с. 137), чи випадок у селі Лопянка Долинського району Станіславської (нині – Івано-Франківської області), де одна з жінок-підпільниць підірвала гранатою відомого провокатора Кармелюка (Український національно-визвольний рух на Прикарпатті,

2010, с. 123, 245, 420). Однак нині в інформаційному доступі є чимало тогочасних світлин, де зображені жінки із зброєю та в бойовому спорядженні.

Із спогадів самих підпільниць випливає, що більшість із них не носили на постійній основі зброю навіть попри щоденний ризик бути схопленими. У критичних ситуаціях їм доводилося покладатися більше на власну кмітливість, хитрість і розум. Наприклад, Параска Процак згадувала, як під час виконання розвідувального завдання, щоб не потрапити до рук ворога, на ходу знищила важливі документи та позбулася пістолета, аби бути поза підозрою (Кісь, 2016, с. 70).

Більш наближеною до потреб військової допомоги була організація і функціонування медичної служби. Вона мала напівлегальний характер, а в умовах бойових дій медичні працівники чи санітари не мали ніякого гуманітарного імунітету, що б дозволив з ними поводитися як військовополоненими. Тож становлення повноцінної медичної структури було пов'язане із творенням у 1943 р. Українського Червоного Хреста (УЧХ). Його завданням визначалося потребами «забезпечувати догляд за хворими та пораненими вояками УПА, залучати кваліфікованих лікарів, налагоджувати постачання та виробництво ліків, обладнувати підпільні шпиталі» (Дерев'яний, 2007, с. 106). Також учасники товариства проводили навчання для з основ медицини для добровольців-медиків та вояків УПА, готували відповідні медичні рекомендації і матеріали. Організатором і керівником УЧХ стала відома діячка ОУН Катерина Зарицька-Сорока, завдяки якій була сформована медична структура та інтегрована в структуру УПА (Онишко, 2007, с. 12).

Створена на основі УЧХ медична служба повстанської армії поділялася на три основні відділи: медичний, фармацевтичний та соціальної допомоги родинам вояків. Кожен із цих підрозділів виконував й інші важливі функції: забезпечення медичної допомоги, постачанням і зберіганням ліків, доглядом за пораненими, опікою осиротілими дітьми підпільників. Окремою формою роботи займався відділ вишколів медичних і санітарних працівників (Ріпецький, 1992–1993, с. 10). Лікування у підпільних місцях було надзвичайно складним через брак достатньої кількості кваліфікованих медиків, самих медичних засобів, санітарного одягу. Нерідко у підпільних шпиталях чи криївках бракувало їжі, води, не було навіть доступу до свіжого повітря. Але в таких складних умовах медичні потреби здійснювали тисячі жінок, більшість з яких опановували навички медичної допомоги на добровільних волонтерських засадах. Вони забезпечували догляд за пораненими, транспортування хворих, поширення знань з траволікування, що було особливо важливим в умовах партизанської боротьби. Жінки відповідали за підтримку санітарії, включаючи прання та ремонт одягу, що сприяло підтриманню гігієни в польових умовах УПА (Онишко, 2007, с. 13).

Попри важливе місце жінок у боротьбі за незалежність, провідники ОУН не вбачали потреби у документальному регламентуванні їхньої участі у національному русі, якимось чином виділяючи жіночу роль. При цьому Дарія Ребет («Вільшинська») входила до складу Проводу ОУН, була членкинею Президії Української головної визвольної ради, Калина Лукань («Галина») керувала Косівським надрайонним проводом ОУН, Ірина Тимочко («Христя») координувала діяльність підпільних структур у надрайоні «Верховина» на теренах Лемківщини. Ігнорування гендерної рівності жінок пояснювалося сприйняттям їх через призму традиційних призначень, визначаючи материнство та родинні обов'язки основними пріоритетами. Війна та пов'язані із нею функції вважалися чоловічою справою, і протиставлялися материнському призначенню жіноцтва. Їхня активна участь у суспільному та

військовому русі визнавалася вимушеною необхідністю для досягнення національних цілей, не заперечувалася у контексті залучення до боротьби за свободу України, але й не визнавалася рівноправною стороною (Кісь, 2013, с. 594; Кісь, 2018, с. 93).

Кількісні дані присутності жінок у лавах повстанців оцінюються дослідниками у 10 % від загальної кількості визвольної боротьби (Кісь, 2025). Очевидно, що це тяглість традиційної історіографії, де більшість наукових досліджень з історії ОУН і УПА зосереджені на чоловіках, відображають їхню участь у бойових підрозділах чи командних структурах. Однобічний підхід формував дещо викривлене уявлення про повстанський рух як суто чоловічу справу, де поодинокі історії жінок часто губилися на тлі чоловічого героїзму. Наприклад, у довіднику П. Содолія «Українська Повстанча Армія, 1943 – 1949», із 388 поданих біографій членів ОУН, бойових провідників та старшин УПА лише 21 належить жінкам (Содоль, 1994). При цьому жіноча роль, що здебільшого помилково оцінювалася як допоміжна, відсовувалася на другий план.

Завдяки спогадам самих учасниць нині ця тема стає дедалі актуальнішою в науковому дискурсі. Дослідження останніх років вказують на зміну тенденції, та поглиблення уваги саме до жіночої складової повстанського руху. Варто погодитися із думкою Л. Трофимович про те, що «масова участь жінок у підпільно-повстанському русі дала їм змогу переглянути усталені уявлення про нормативну жіночість, зрушити деякі з її фундаментальних засад, подекуди вийти за межі традиційних гендерних способів життя» (Трофимович, 2022, с. 142).

Оцінюючи роль українських жінок у Збройних Силах України, варто відзначити кардинальні зрушення у питаннях суспільного ставлення до їх участі у воєнних подіях сьогодення. Є принципова відмінність у державно-політичних умовах, за яких нинішнє покоління українських захисниць чітко артикулює себе із Українською державою та військом, що захищає країну і народ від зовнішньої агресії.

На відміну від учасниць українського підпілля, які діяли в умовах конспірації та без офіційного статусу, сучасні жінки-військовослужбовці мають юридичне визнання, доступ до військових звань і можливість кар'єрного зростання. Українське законодавство визначає умови мобілізації жінок до Збройних Сил, передбачаючи їхнє залучення у разі загрози національній безпеці та необхідності посилення обороноздатності держави.

Сучасна російсько-українська війна актуалізувала питання суспільного ставлення до жіночої участі у воєнних діях. Нинішні жінки-військові виконують широкий спектр функцій суто бойового характеру. Вони представлені в усіх родах військ, займають вагоме місце в структурі бойових підрозділів та службі тилу. Різні обрахунки свідчать, що кількість українських жінок у складі Сил оборони країни зростає. Станом на кінець 2021 р. майже 57 тисяч особового складу Збройних Сил України складали жінки, з яких близько 32 тисяч перебували на військових посадах (Зі зброєю чи без, 2022). Через три роки, в умовах повномасштабної війни кількість жінок зросла до 70 тисяч, з них понад 5,5 тисяч постійно перебувають на передовій (У ЗСУ служать більш як 70 тисяч жінок, 2025). Попри кількісні диспропорції поступово зростає і представництво жінок на командних посадах. Сьогодні практично звузилися до мінімуму військові спеціальності, недоступні жіночим представникам.

Головна мотивація до участі у війні – потреба захисту країни, народу, національної ідентичності. Це усвідомлений вибір, про який зазначають більшість жінок у публічних виступах, інтерв'ю, оцінках поточної ситуації. Вони свідомі

у своїх рішеннях та життєвому виборі. І ця пасіонарність підкріплюється відповідним юридично-нормативним статусом.

Законом закріплено положення, що «жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками (за винятком випадків, передбачених законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі), що включає прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу, проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та дотримання правил військового обліку» (Закон України, 2018). Тобто їхній офіційний статус нічим не поступається військовослужбовцям-чоловікам, а в окремих моментах вони користуються відповідними правами, що на офіційному рівні дозволяють їм репродуктивну функцію.

Жіноча участь у захисті Вітчизни почалася з практичного опору російській гібридній агресії ще з 2014 р. Жінки-воїни разом із чоловіками брали участь у бойових діях, займаючи різні військові посади. При цьому долалися панівні стереотипи «нежіночої» роботи і серед військових, що нерідко зумовлювали конфліктні ситуації. Окремі військові командири відмовляли у праві безпосереднього виконання бойових завдань. Одна із учасниць АТО, згодом представниця ветеранського жіночої спільноти Катерина Приймак так оцінювала подібні випадки: «жінки добивалися доступу на передову до виконання бойових завдань, проте в документах вони значились швачками та прачками» (VETERANKA на 67-ій сесії комісії ООН зі становища жінок, 2023). Тож після завершення активної фази АТО вона долучилася до створення руху «VETERANKA», учасниці якого за кілька років роботи з жінками-парламентарями та чиновницями українського уряду, долаючи при цьому неготовність «сектору безпеки і оборони» до того, «щоб прийняти жінок», досягли результату у відкритті 63 нових бойових посад для військовослужбовиць в армії. За період 2014 – 2021 рр. у результаті бойових дій на тогочасній передовій загинули 23 жінки-військові (Міждисциплінарне дослідження НБ 5.0., 2023).

Наполегливість і готовність досягати рівності у реалізації права на захист країни проявили й учасниці різних волонтерських організацій і проєктів. Важливою справою стало надання медичного забезпечення тогочасним добровольчим підрозділам, що разом із ЗСУ вели боротьбу за звільнення тимчасово окупованих території Луганської і Донецької областей. Одним із найвідоміших добровольчих медичних підрозділів став волонтерський проєкт «Госпітальєри», заснований у липня 2014 р. волонтеркою-медиком Яною Зінкевич. Він спрямовувався на волонтерську підготовку бойових медиків та надання першої допомоги військовим і цивільним у зоні тогочасних бойових дій. Вони працювали у найгарячіших зонах бойових дій, ризикуючи власним життям та здоров'ям, часто доповнюючи чи підміняючи офіційних бойових медиків (Медичний батальйон «Госпітальєри», 2024).

У ході здійснення небойової гуманітарної місії підрозділ зазнав особових втрат, серед яких і загиблі медики Анастасія Горбачова, Олена Пірковська-Зелинська, Ірина Цибух, Олександра Мулькевич, Марія-Христина Двойнік. Загалом їхня відданість справі стала прикладом самопожертви заради порятунку інших. З кожним роком роль жінок у військовій медицині зростає, і їхня участь у таких підрозділах, як «Госпітальєри», доводить, що вони є не лише свідками війни, а і її активними учасницями, здатними на героїзм і професіоналізм нарівні з чоловіками (Медичний батальйон «Госпітальєри», 2024). За прикладом «Госпітальєрів» виникли суміжні добровольчі проєкти, що теж

долучилися до евакуацією поранених із передової, стабілізації життєвого стану, транспортуванням до медичних установ.

В умовах війни, що триває, з'явилися нові ініціативи та проекти, що підкреслюють важливість жіночої ролі в обороні країни. Серед них такі як «Невидимий батальйон», «Жінки, які загинули за Україну» та «Дівчата зрізають коси» та інші, спрямовані на підтримку та вирішення проблем, пов'язаних із становищем та правами жінок військових, волонтерок, ветеранок. Окрім того, багато жінок залучені до волонтерської діяльності: допомагають біженцям, плетуть маскувальні сітки, організовують харчування для військових та виконують інші завдання, що зміцнюють обороноздатність країни.

Нині процес інтеграції жінок у військову сферу та зростання їхнього визнання як рівноправних учасниць боротьби за національну безпеку набирає незворотного характеру, долає певні негативні стереотипи, які ще проявляються у суспільному сприйнятті жінок-військових («Маю право відчувати себе привабливою», 2025). Схожою за гостротою почуттів військових є книга «Жінки на війні», у якій відображено емоції та життєві історії перебування на фронті та в бойових умовах двадцяти захисниць (Парубій, 2024).

Зростання жіночої частки особового складу у забезпеченні обороноздатності країни відображається у повному спектрі функціональних застосувань: бойових, медичних, логістичних, інформаційно-пропагандистських. Позитивне сприйняття суспільством місця жінки в оборонних структурах закріплюється у нормативному полі, створює передумови для укорінення рівноправності в армії та подолання раніше сформованих негативних стереотипів. Абсолютна більшість українців позитивно сприймають жінку-захисницю як суспільну роль сучасного жіноцтва (85 % громадян України, 2023). Жінки в армії та на фронті – це не лише про героїзм, але про щоденну важку працю, спрямовану на забезпечення стабільності та ефективності оборони країни.

Висновки. Порівняльний досвід участі українських жінок у військових подіях 1940-х рр. та сучасних ґрунтується на спільних і відмінних базисних позиціях. Учасниці боротьби ОУН та УПА прагнули докласти зусилля задля головної мети визвольної боротьби – національного визволення у формі здобуття української державності. Сучасні українки відстоюють незалежність України, її територіальну цілісність і потребу збереження української ідентичності у боротьбі з тим самим ворогом. Їхні моральні та ідейні мотивації залишаються незмінними, незважаючи на різницю у часі та умовах боротьби. Зміни стосуються функціональних призначень місця та ролі жінки на війні. Теперішній час дає перспективу захисницям вийти поза межі «традиційної» участі помічниці, набути власної військової суб'єктності в рамках гендерної рівності та потенційних можливостей самореалізації. Незважаючи на різницю в умовах та соціальних нормах, мета цих двох поколінь залишається незмінною: відстояти право на існування власного народу та країни, забезпечити їхнє майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Антонова, Т. (2007). Жінка та її «мирні», «напівмирні» й «воєнні» ролі в боротьбі ОУН і УПА. *Український визвольний рух*, 9, 138–146.

85 % громадян України. (2023). 85% громадян України позитивно ставляться до жінок, які служать у ЗСУ. *Арміяінформ*. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/06/05/85-gromadyan-ukrayiny-pozytyvno-stavlyatsya-do-zhinok-yaki-sluzhat-u-zsu/>

Галів, М., Ільницький, В. (2023). Характер сучасної російсько-української війни (2014 – 2023): вітчизняний історіографічний дискурс. *Проблеми гуманітарних наук*:

збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія, 13/55, 47–73. DOI: 10.24919/2312-2595.13/55.283164

Глобальний адвокаційний проєкт. (2025). *Глобальний адвокаційний проєкт «Невидимий батальйон»*. URL: <https://invisiblebattalion.org/en/home-2/>

Дерев'яний, І. (2007). Жінки у визвольній боротьбі. *Українська Повстанська Армія. Історія нескорених*. Львів: Центр досліджень визвольного руху, 204–211.

Закон України. (2018). Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях» від 6 вересня 2018 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text>

Зі зброєю чи без. (2022). Зі зброєю чи без. Українські жінки захищають свою державу. *Ukrainianer*. URL: <https://www.ukrainianer.net/zhinky/>

Кісь, О. (2025). *Жінки в націоналістичному підпіллі ОУН і УПА: помічниці чи рівноцінні учасниці?* URL: <https://ua.boell.org/uk/2025/02/13/zhinky-v-natsionalistychnomu-pidpilli-oun-i-upa-pomichnytsi-chy-rivnotsinni-uchasnytsi>

Кісь, О. (2018). «Жіноче питання» в ідеології і пропаганді ОУН і УПА. *Народознавчі зошити*, 1, 91–102.

Кісь, О. (2013). Між особистим і політичним: гендерні особливості досвіду жінок-учасниць національно-визвольних змагань на західноукраїнських землях у 1940 – 1950-х роках. *Народознавчі Зошити*, 4, 591–599.

Кісь, О. (2016). Національно-визвольні змагання як випробування меж традиційної жіночності: жіночий досвід у національному підпіллі 1940 – 50-х рр. *Етнічна історія народів Європи*, 48, 61–78.

Маю право відчувати себе привабливою. (2025). «Маю право відчувати себе привабливою». Аліна Михайлова висловила про ставлення до жінок-військових у тилу. *NV-соціум*. URL: <https://nv.ua/ukr/socium/alina-mihaylova-oburilasya-cherez-spriynyattyia-zhinok-u-zsu-ta-vislovilasya-pro-gendernu-diskriminaciyu-50496268.html>

Міждисциплінарне дослідження НБ 5.0. (2023). Міждисциплінарне дослідження НБ 5.0. Моніторинг рекомендацій і результатів досліджень із циклу «Невидимий батальйон», виконане в межах проєкту НАКО «Просування гендерної рівності в ЗСУ». URL: <https://invisiblebattalion.org/invisbat/#invisbat3-0>

Онишко, Л. (2007). «Нам сонце всміхалось крізь ржаві ґрати...». Катерина Зарицька в національно-визвольному русі. *Літопис Української Повстанської Армії*. Т. 8. Торонто.

Парубій, Х. (2024). *Жінки на війні*. Київ: Дух і Літера.

Попелюк, Р. (2021). «Я є націоналістка і націоналісткою помру», – зв'язкова Романа Шухевича Ольга Ільків. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/ia-ie-natsionalistka-i-natsionalistkoiu-pomru-zviazkova-romana-shukhevicha-olga-ilkiv/>

Ріпещкий, М. (1992–1993). Медична опіка в УПА. *Літопис Української Повстанської Армії*. Т. 23. Торонто-Львів.

Савчин, М. (2003). *Тисяча доріг. Спогади жінки учасниці підпільно-визвольної боротьби під час і після Другої світової війни*. К.: Смолоскип.

Содоль, П. (1994). *Українська Повстанча Армія 1943 – 1949. Довідник*. Нью-Йорк: Пролог.

Трофимович, Л. В. (2022). З історії участі жінок в українському підпільно-повстанському русі (середина 1940-х – початок 1950-х років). *Військово-науковий вісник*, 38, 131–148. DOI: 10.33577/2313-5603.38.2022

Український національно-визвольний рух на Прикарпатті. (2010). *Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали*. Т. 2. Кн. 2 (1945 – 1946). Івано-Франківськ: КПФ «ЛПК».

У ЗСУ служать більш як 70 тисяч жінок. (2025). У ЗСУ служать більш як 70 тисяч жінок, понад 5 500 військовослужбовиць перебувають на передовій. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3968319-u-zsu-sluzat-bils-ak-70-tisaczinok-ponad-5-500-vijskovosluzbovic-perebuvaui-na-peredovij.html>

Федик, Л. (2015). Форми участі жінок у національно-визвольному русі ОУН-УПА на території Станіславської області в 1941 – 1956 рр. *Сторінки історії: збірник наукових праць*, 40, 138–148.

Шевченко, В. (2023). Нам треба подолати ментальні чоловічі упередження стосовно жінок – Катерина Приймак. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/04/21/nyni-bili-vorony-na-fronti-byutsya-narivni-z-cholovikamy/>

VETERANKA на 67-ій сесії комісії ООН зі становища жінок. (2023). VETERANKA на 67-ій сесії комісії ООН зі становища жінок. URL: <https://uwvm.org.ua/uk/news/veteranka-%D0%BD%D0%B0-67>

REFERENCES

Antonova, T. (2007). Zhinka ta yii «myrni», «napivmyrni» i «voienni» roli v borotbi OUN i UPA [Women and their “peaceful”, “semi-peaceful” and “military” roles in the struggle under the auspices of the OUN and the UPA]. *Ukrainskyi vyzvolnyi rukh*, 9, 138–146. [in Ukrainian].

Derev'iani, I. (2007). Zhinky u vyzvolnii borotbi [Women in the Liberation Struggle]. *Ukrainska Povstanska Armiia. Istorii neskorenykh – Ukrainian Insurgent Army. History of the Unconquered*, (pp. 204–211). Lviv: Tsentr doslidzhen vyzvolnoho rukhu. [in Ukrainian].

85% hromadian Ukrainy. (2025). 85% hromadian Ukrainy pozytyvno stavliatsia do zhinok, yaki sluzhat u ZSU [85% of Ukrainian citizens evaluate women serving in the Armed Forces of Ukraine positively]. *Armyinform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/06/05/85-gromadyan-ukrayiny-pozytyvno-stavlyatsya-do-zhinok-yaki-sluzhat-u-zsu/> [in Ukrainian].

Fedyk, L. (2015). Formy uchasti zhinok u natsionalno-vyzvolnomu rusi OUN-UPA na terytorii Stanislavskoi oblasti v 1941 – 1956 rr. [Forms of women’s participation in the national liberation movement of the OUN-UPA on the territory of the Stanislav region in 1941 – 1956]. *Storinky istorii: zbirnyk naukovykh prats*, 40, 138–148. [in Ukrainian].

Haliv, M., & Ihnytskyi, V. (2023). Kharakter suchasnoii rosiisko-ukrainskoi viiny (2014 – 2023): vitchyzniani istoriohrafichniy dyskurs [The nature of the modern Russian-Ukrainian war (2014 – 2023): national historiographic discourse]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichno-ho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii*, 13/55, 47–73. DOI: 10.24919/2312-2595.13/55.283164 [in Ukrainian].

Hlobalnyi advokatsiinyi proiekt. (2025). *Hlobalnyi advokatsiinyi proiekt «Nevydymy batalion»* [Global Advocacy Project “Invisible Battalion”]. URL: <https://invisiblebattalion.org/en/home-2/> [in Ukrainian].

Kis, O. (2025). *Zhinky v natsionalistychnomu pidpilli OUN i UPA: pomichnytsi chy rivnotsinni uchasnytsi?* [Women in the nationalist guerilla warfare of the OUN and the UPA: assistants or equal participants?]. URL: <https://ua.boell.org/uk/2025/02/13/zhinky-v-natsionalistychnomu-pidpilli-oun-i-upa-pomichnytsi-chy-rivnotsinni-uchasnytsi> [in Ukrainian].

Kis, O. (2018). «Zhinoche pytannia» v ideologii i propahandi OUN i UPA [«The Women's Question» in the Ideology and Propaganda of the OUN and UPA]. *Narodoznavchi zoshyty*, 1, 91–102. [in Ukrainian].

Kis, O. (2013). Mizh osobystym i politychnym: henderni osoblyvosti dosvidu zhinok-uchasnyts natsionalno-vyzvolnykh zmahan na zakhidnoukrainskykh zemliakh u 1940 – 1950-kh rokakh [Between the personal and the political: gender specifics of the experience of women participants in national liberation struggles in Western Ukrainian lands in the 1940s – 1950s.]. *Narodoznavchi Zoshyty*, 4, 591–599. [in Ukrainian].

Kis, O. (2016). Natsionalno-vyzvolni zmahannia yak vyprovuvannia mezh tradytsynoi zhinochnosti: zhinochyii dosvid u natsionalnomu pidpilli 1940 – 50-kh rr. [National liberation struggles as a test of the limits of traditional femininity: women's experience in the national guerilla warfare of the 1940s – 50s.]. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*, 48, 61–78. [in Ukrainian].

Maiu pravo vidchuvaty sebe pryvablyvuiu. (2025). «Maiu pravo vidchuvaty sebe pryvablyvuiu». Alina Mykhailova vyslovylasia pro stavlennia do zhinok-viiskovykh u tylu [“I have a right to feel attractive.” Alina Mykhailova spoke about the attitude towards female soldiers]. *NV-sotsium*. URL: <https://nv.ua/ukr/socium/alina-mihaylova-oburilasya-cherez-spriynyattya-zhinok-u-zsu-ta-vislovilasya-pro-gendernu-diskriminaciyu-50496268.html> [in Ukrainian].

Mizhdystsyplinarne doslidzhennia NB 5.0. (2023). *Monitorynh rekomendatsii i rezultativ doslidzhen iz tsykladu «Nevydymy batalion», vykonane v mezhakh proiektu NAKO «Prosvuvannia gendernoi rivnosti v ZSU»* [Monitoring of recommendations and research results of the project “Invisible Battalion”, carried out within the framework of NAKO project “Promoting Gender Equality in the Armed Forces of Ukraine”]. URL: <https://invisiblebattalion.org/invisbat/#invisbat3-0> [in Ukrainian].

Onyshko, L. (2007). «Nam sontse vsmikhalos kriz rzhavii hraty...». Kateryna Zarytska v natsionalno-vyzvolnomu rusi [«The sun smiled at us through the rusty bars...». Kateryna Zarytska in the national liberation movement.]. *Litopys Ukrainiskoi Povstanskoi Armii*, 8. Toronto. [in Ukrainian].

Parubii, Kh. (2024). *Zhinky na viini* [Women at War]. Kyiv: Dukh i Litera. [in Ukrainian].

Popeliuk, R. (2021). «Ia ye natsionalistka i natsionalistkoiu pomru», – zv'iazkova Romana Shukhevycha Olha Ilkiv [“I am a nationalist and I will die a nationalist”, – Roman Shukhevych's liaison officer, Olga Ilkiv]. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/ia-ie-natsionalistka-i-natsionalistkoiu-pomru-zviazkova-romana-shukhevicha-olga-ilkiv/> [in Ukrainian].

Ripetskyi, M. (1992 – 1993). Medychna opika v UPA [Medical Care in the UPA]. *Litopys Ukrainiskoi Povstanskoi Armii*, 23. Toronto-Lviv.

Savchyn, M. (2003). Tysiacha dorih. Spohady zhinky uchasnytsi pidpilno-vyzvolnoi borotby pid chas i pislia Druhoi svitovoi viiny [A Thousand Roads. Memoirs of a Female Participant of the Guerilla Liberation Struggle During and After World War II]. Kyiv: Smoloskyp. [in Ukrainian].

Shevchenko, V. (2023). *Nam treba podolaty mentalni cholovichy uperedzhennia stosovno zhinok – Kateryna Pryimak* [We need to overcome male mental prejudices towards women – Kateryna Pryimak]. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/04/21/nyni-biliv-vorony-na-fronti-byutsya-narivni-z-cholovikamy/> [in Ukrainian].

Sodol, P. (1994). *Ukrainska Povstancha Armiia 1943 – 1949. Dovidnyk* [Ukrainian Insurgent Army 1943 – 1949. A Handbook]. New-York: Proloh. [in Ukrainian].

Trofymovych, L.V. (2022). *Z istorii uchasti zhinok v ukrainskomu pidpilno-povstanskomu rusi (seredyna 1940-kh – pochatok 1950-kh rokiv)* [On the history of women's participation in the Ukrainian insurgent movement (mid-1940s – early 1950s)]. *Viiskovo-naukovyi visnyk*, 38, 131–148. DOI: 10.33577/2313-5603.38.2022 [in Ukrainian].

Ukrainskyi natsionalno-vyzvolnyi rukh na Prykarpatti. (2010). *Ukrainskyi natsionalno-vyzvolnyi rukh na Prykarpatti v XX stolitti. Dokumenty i materialy* [Ukrainian National Liberation Movement in Prykarpattia region in the 20th Century. Documents and Materials.]. T. 2. Kn. 2 (1945 – 1946). Ivano-Frankivsk: KPF “LIK”. [in Ukrainian].

U ZSU sluzhat bilsh yak 70 tysiach zhinok. (2025). *U ZSU sluzhat bilsh yak 70 tysiach zhinok, ponad 5 500 viiskovosluzhbovyts perebuvaiut na peredovii* [More than 70 thousand women serve in the Armed Forces of Ukraine, more than 5,500 servicewomen are on the front lines]. Ukrinform. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3968319-u-zsu-sluzat-bils-ak-70-tisac-zinok-ponad-5-500-vijskovosluzbovic-perebuvaut-na-peredovij.html> [in Ukrainian].

VETERANKA na 67-ii sesii komisii OON zi stanovyscha zhinok. (2023). *VETERANKA na 67-ii sesii komisii OON zi stanovyscha zhinok* [A female veteran at the 67th session of the UN Commission on the Status of Women]. URL: <https://uwvm.org.ua/uk/news/veteranka-%D0%BD%D0%B0-67> [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy. (2018). *Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy schodo zabezpechennia rivnykh prav i mozhlyvostei zhinok i cholovikiv pid chas prokhodzhennia viiskovoi sluzhby u Zbroinykh Sylakh Ukrainy ta inshykh viiskovykh formuvanniakh» vid 6 veresnia 2018 r.* [Law of Ukraine “On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding Ensuring Equal Rights and Opportunities of Women and Men During Military Service in the Armed Forces of Ukraine and Other Military Formations” of September 6, 2018]. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2523-19#Text> [in Ukrainian].

Zi zbroieiu chy bez. (2024). *Zi zbroieiu chy bez. Ukrainski zhinky zakhyschaiut svoiu derzhavu* [With or without weapons. Ukrainian women defend their state]. *Ukrainer*. URL: <https://www.ukrainer.net/zhinky/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11 лютого 2025 р.

Стаття рекомендована до публікації 21.03.2025.